

MELAMIS-BAYRAMIS: *Études sur les Trois Mouvements Mystiques Musulmans* (Melâmîler-Bayramîler: Üç Tasavvufî Hareket Üzerine İncelemeler) réunies par Nathalie Clayer, Alexandre Popovic et Thierry Zarcone, Les Éditions Isis, İstanbul 1988, VI=326 s.

Bu kitap, editörler tarafından önsözde de belirtildiği gibi, esasında CNRS'e bağlı olarak İslâm ülkelerindeki tasavvuf hareketleri ve tarikatların araştırılmasına yönelik, bir kısmı Alexandre Popovic ve ekibi tarafından 1980'li yıllarda değişik Avrupa şehirlerinde düzenlenen bir dizi milletlerarası kollokyumdan beşincisi olup, Haziran 1987'de İstanbul'da *Melâmîlik-Bayrâmîlik* üzerine yapılan toplantının bildirilerinden oluşmaktadır. Bu çerçevede daha önce yapılan yayınlar sırasıyla şunlardır: 1- *Les Ordres Mystiques dans l'Islam*, Paris 1986, 2- *Naqshbandîs Cheminement et Situation Actuelles d'un Ordre Mystique Musulman*, İstanbul, Isis 1990, 3- *Die Mevleviyye, Eine osmanische Bruderschaft und ihre Konvekte*, Osmanlı Araştırmaları, XIV (1994), 4- *Bektachiyya, Études sur l'Ordre Mystique des Bektachis et les Groupes se Relevant de Hadji Bektach*, İstanbul, Isis 1995. Bu kollokyum dizisinin sonuncusu 1995'te Hollanda'da F. de Jong ve Bernd Radtke tarafından *Sufism and its Opponents* adıyla Utrecht'te gerçekleştirilmiş olup, bildirileri baskıdadır.

Bilindiği gibi Melâmetîlik yahut Melamîlik, kabaca, insanın önce kendi nefsinin, sonra dünyayı ve dünya zevklerini, içinde yaşadığı toplumu, gerçek faziletlere ulaşma yolunda engel olduğu için önemsiz ve kınanmaya (melâmet) değer gören, daha çok mânevî meziyetlerle kendini geliştirerek ilâhî kudretin sırrına ermeyi hedefleyen bir mistik akım olarak IX. ve X. yüzyıllarda İran'da Fars kökenli esnaf zümreleri arasında zühdi tasavvuf anlayışına bir tepki olarak ortaya çıktı. Giderek gelişmek ve yayılmak suretiyle, ortaçağlarda İslam dünyasının en eski, en güçlü ve en devamlı tasavvuf akımlarından biri haline geldi ve meydana getirdiği toplumsal hareketlerle özellikle yeniçağlarda Osmanlı topraklarında nüfuz kazandı. XVI. yüzyılda bu imparatorluğun merkezinde ve özellikle Rumeli topraklarında siyasal iktidara karşı bir takım toplumsal hareketlere dönüşen bu tasavvuf akımı, XIX. yüzyılda Bosna'da yeniden bir toparlama dönemine girdi ve -hiç şüphesiz eskisi kadar canlı ve yaygın olmamakla beraber-günümüze kadar varlığını korudu.

İşte editörlerin kısa bir önsözünüyle başlayan eldeki bu kitap, esas itibariyle bu tasavvuf hareketinin IX. yüzyıldan itibaren sergilediği üç safhayı (Birinci Devre-*Melâmîlik*, IX-XV. yüzyıllar; İkinci Devre-*Bayrâmîlik*, XV-XIX. yüzyıllar; Üçüncü Devre-*Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî dönemi*) ele alan üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımdaki bildiriler (Roger Deladrière, Michel Chodkiewicz, Hamid Algar, Marc Gaborieau, Mehmed Aydın, Mikâil Bayram ve Osman Türer) daha ziyade Melâmetîlik denilen Birinci Devre Melâmîliği'nin doktrin yapısını, gelişmesini ve değişik zaman ve mekânlarda muhtelif sufi çevrelerdeki etkilerini irdeleyen konulardan meydana geliyor. Bu kısımda Burhan Oğuz'un "*Melâmetîlik ve Osmanlı İdeolojisi*" başlıklı yazısı, esasında şimdi sözünü edeceğimiz ikinci kısımda yer almak gerekirken, ne sebepledir bilemiyoruz, birinci kısma konulmuş.

İkinci kısımda ise Melâmetîliğin Osmanlı İmparatorluğunda XV-XVIII. yüzyıllar boyunca Bayrâmî Melâmîliği şekline dönüşen biçimini ele alan bildiriler bulunuyor. Bu bildirilerde sırayla Bayrâmî Melâmîleri'nin Osmanlı merkezî yönetimi ile olan ilişkileri (A. Yaşar Ocak), İstanbul'daki Bayrâmî Tekkeleri (Ekrem Işın), Mecdüddin b. İsa'nın *Rumûz-ı Künûz* adlı

eserinin tanıtımı ve analizi (Işık Tamdoğan Abel) ve Belgradlı Müniri'nin eserinde Melâmîler'in nasıl yansıtıldığı (Nathalie Clayer) ele alınmaktadır.

Nihayet yedi makaleden oluşan üçüncü ve sonuncu kısımda ise, Melâmiyye-i Nûriyye de denilen Üçüncü Devre, yani Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî dönemi Melâmîliği söz konusu ediliyor. Burada ise yine sırayla, Üçüncü Devre Melâmîliği'nin XIX. yüzyıldan bu yana Balkanlar'daki durumu (Alexandre Popovic), Alman şarkiyatçısı Martin Hartmann'ın 1909'da Selanik ve İstanbul'da Melâmîler'le olan temaslarına dair izlenim ve gözlemlerinin değerlendirilmesi (Xavier Jacob), Mehmet Ali Aynî'ye göre İstanbul Melâmîleri (Thierry Zarcone), Arnavutluk Melâmîleri (Nathalie Clayer), Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî'nin üç yazma eserinin incelenmesi (Darko Tanaskovic), Bosna Melâmîleri (Jasna Samic) ve son olarak ta Pagaruşa Melâmîleri (Liliana Masulovic-Marsol) ile ilgili yazılar bulunuyor.

1987'de yapılan bir kollokyumun bildirilerinin ancak on bir yıl gibi normalden çok uzun bir gecikmeyle yayımlanabilmesi, hiç şüphesiz konunun güncelliğini belli ölçüde kaybetmesine ve bu arada bazı yazıların güncelleştirildikten sonra yayımlanma gereğini doğurmasına rağmen, bundan böyle bu konu üzerinde araştırma yapacakları için merhum Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Melâmîlik* ve *Melâmîler* isimli tanınmış kitabıyla birlikte elde bulundurulması gereken bir referans kaynağı olarak bu kitap önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu sebeple editörleri gerçekten tebrik etmek gerekiyor. Böylece Melâmîlik araştırmalarını başlatan bilim adamı sıfatıyla merhum Gölpınarlı'nın da hatırası bir bakıma taziz edilmiş olacaktır.

AHMET YAŞAR OCAK